

Misák Sándor

SZÁMÍTÓGÉPES ARCHITEKTÚRÁK

Nanoelektronikai és
Nanotechnológiai Részleg

DE TTK

v.0.1 (2007.02.20.)

3. előadás

A SZÁMÍTÓGÉP- RENDSZEREK FELÉPÍTÉSE

A SZÁMÍTÓGÉPRENDSZEREK FELÉPÍTÉSE

3. előadás

1. Processzorok:

- CPU felépítése, utasítás-végrehajtás;
- RISC és CISC processzorok, RISC tervezési elvek;
- Utasításszintű párhuzamosság (csővezeték, szuperskaláris architektúrák);
- Processzorszintű párhuzamosság.

A SZÁMÍTÓGÉPRENDSZEREK FELÉPÍTÉSE

3. előadás

2. Központi memória:

- Bitek, memóriacímek, bájtrend;
- Hibajavító kódok;
- Gyorsítótár (cache-tár);
- Memóriatokozás és -típusok.

A SZÁMÍTÓGÉPRENDSZEREK FELÉPÍTÉSE

3. előadás

3. Háttérmemória:

- Memóriahierarchia;
- Mágneslemezek;
- Hajlékonylemezek;
- IDE-lemezek, SCSI-lemezek;
- RAID;
- CD-ROM (CD-R, CD-RW, DVD, Blu-Ray).

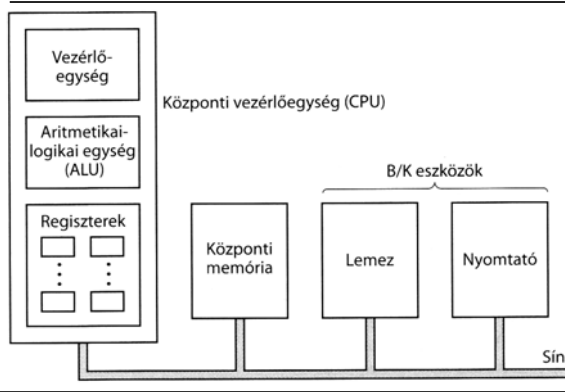
A SZÁMÍTÓGÉPRENDSZEREK FELÉPÍTÉSE

3. előadás

4. Bemenet / Kimenet:

- Sínek;
- Terminálok (billentyűzet, monitorok, video RAM-ok);
- Egér, nyomtatók, digitális kamerák;
- Telekommunikációs berendezések (modemek, digitális előfizetői vonalak, kábeles Internet);
- Karakterkódok.

EGYSZERŰ SÍNALAPÚ SZÁMÍTÓGÉP

EGYSZERŰ SÍNALAPÚ SZÁMÍTÓGÉP FELÉPÍTÉSE

Központi feldolgozó egység (CPU):

Feladata a központi memóriában tárolt **programok végrehajtása**, azaz a program utasításainak egymás utáni beolvasása, értelmezése és végrehajtása. Különálló részekből áll:

- **Vezérlőegység (CU);**
- **Aritmetikai-logikai egység (ALU);**
- **Regisztertár (általános célú és speciális regiszterek).**

EGYSZERŰ SÍNALAPÚ SZÁMÍTÓGÉP FELÉPÍTÉSE

Vezérlőegység (CU):

A **CU** feladata az **utasítások beolvasása** a központi memóriából és az **utasítások típusának megállapítása**.

Aritmetikai-logikai egység (ALU):

Az **ALU** a program utasításainak végrehajtásához szükséges **műveleteket végez**.

Regisztertár:

Kisméretű, gyors memória, amelyben **részeredmények és bizonyos (processzorállapot, vezérlési) információk tárolódnak**.

EGYSZERŰ SÍNALAPÚ SZÁMÍTÓGÉP FELÉPÍTÉSE

Központi memória:

A tárolóban **található** a végrehajtás alatt lévő **program** és a feldolgozásban felhasznált **adatok** is.

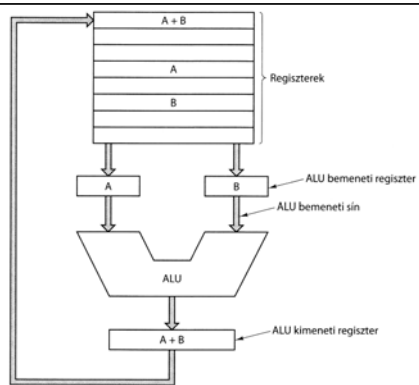
Sín (busz):

A számítógép egyes részeit köti össze, amely **címek, adatok és vezérlő jelek továbbítására** szolgáló vezetékköteg.

A **CPU-t** tekintve a sín lehet:

- **belső** (a CPU belső egységei között; CPU ↔ társprocesszor);
- **külső** (CPU ↔ központi memória, CPU ↔ Be/Ki egységek).

NEUMANN-ELVŰ SZÁMÍTÓGÉP ADATÚTJA

NEUMANN-ELVŰ SZÁMÍTÓGÉP ADATÚTJA

Egy tipikus Neumann-elvű számítógép egyik része láttuk, az ún. **adatút (data path)**, melynek részei a **regiszterek** (általában **1÷32**), az **ALU** és az ezeket összekötő néhány **sín**.

A legtöbb **utasítás két kategóriába** sorolható:

- **Regiszter-memória utasítások** (segítségükkel tölthetünk át szavakat a memóriából a regiszterekbe, valamint a regiszterek tartalmát írhatjuk vissza a memóriába);
- **Regiszter-regiszter utasítások** (ld. az előző ábra regiszterek és ALU közötti adatmozgást).

NEUMANN-ELVŰ SZÁMÍTÓGÉP ADATÚTJA

A két operandusnak az **ALU**-n történő átfutásából és az eredmény regiszterbe tárolásából álló folyamatot **adatútciklusnak** nevezzük.

Ez a legtöbb **CPU** lelke. Jelentős mértékben ez határozza meg, hogy a gép mire képes.

Minél **gyorsabb** az **adatútciklus**, annál **gyorsabban** dolgozik a **gép**.

UTASÍTÁS-VÉGREHAJTÁS

1. A soron következő utasítás beolvasása a memóriából az utasításregiszterbe.
2. Az utasításszámláló regiszter beállítása a következő utasítás címére.
3. A beolvasott utasítás típusának meghatározása.
4. Ha az utasítás memóriabeli szót használ, a szó helyének megállapítása.
5. Ha szükséges, a szó beolvasása a CPU regiszterébe.
6. Az utasítás végrehajtása.
7. Vissza az 1. pontra, a következő utasítás megkezdése.

UTASÍTÁS-VÉGREHAJTÁS

Az utasítás-végrehajtás **lépéssorozatát betöltő-dekódoló-végrehajtó ciklusnak** nevezzük.

Központi szerepe van minden számítógép működésében.

Mikroarchitektúra-szinten az **utasítások végrehajtása** kétféleképpen történhet:

- Értelmezéssel (mikroprogrammal);
- Közvetlenül (elektronikus áramkörökkel)

UTASÍTÁS-VÉGREHAJTÁS

Az első számítógépeknek **kicsi, egyszerű utasításkészletük** volt.

Jött a felfedezés, hogy **összetettebb utasítások alkalmazása** esetén a programok **végrehajtási ideje** sok esetben **csökken**, annak ellenére, hogy az egyes utasítások végrehajtása több időt vehet igénybe.

Összetett utasítások:

- Lebegőpontos utasítások;
- Tömbelemek közvetlen elérését lehetővé tevő gépi utasítások.

UTASÍTÁS-VÉGREHAJTÁS

Az **összetettebb utasítások** előnyösebbek voltak, mert **hardvermegoldásokkal** több utasítást **párhuzamosítva (átlapolva)** lehetett végrehajtani.

Ezt a megoldást drágább, nagyobb teljesítményű gépeknél alkalmazták.

Olcsóbb gépeken az **összetett utasítások** megvalósítását (utasítás-kompatibilitás miatt) csak **utasításinterpretálással** (mikroprogramozott utasítás-végrehajtás) lehetett megoldani.

Az értelmezőalapú számítógépek elterjedése a **gyors**, csak **olvasható tára**knak, az ún. **vezérlőtá**raknak (**control store**) köszönhető, amelyekben az értelmezőt tárolták el.

UTASÍTÁS-VÉGREHAJTÁS

Az **interpretált utasításokkal** ellátott egyszerű gépek **előnyei:**

- **Olcsóbb hardveres kivitel.**
- **Hibásan implementált utasítások helyszíni javításának** vagy akár az alaphardverben előforduló tervezési hibák áthidalásának lehetősége.
- **Lehetőség új utasítások hozzáadására minimális költséggel, akár a számítógép leszállítása után is.**
- **Strukturált felépítés**, amely lehetővé tette az összetett utasítások hatékony fejlesztését, tesztelését és dokumentálását.

RISC ÉS CISC PROCESSZOROK

RISC = Reduced Instruction Set Computer (csökkentett utasításkészletű számítógép);

CISC = Complex Instruction Set Computer (összetett utasításkészletű számítógép).

- RISC processzorok: MIPS, SPARC.
- Elgondolások:
  - kevés utasítás (legalábbis az első RISC processzorokban);
  - egyszerű, szabályos felépítésű, gyorsan végrehajtható utasítások;
  - minél több utasítás elindítása (kiadása) 1 s alatt.

RISC TERVEZÉSI ELVEK

- Az összes utasítás közvetlen hardveres végrehajtása;
- Az utasításkiadási (-indítási) ütem maximalizálása;
- Az utasítások könnyű dekódolhatósága;
- Csak a betöltő (LOAD) és tároló (STORE) utasítások hivatkozhatnak a memóriára (a többi utasítás csak regisztert használhat);
- Nagy regisztertár (≥ 32 regiszter).

RISC ÉS CISC PROCESSZOROK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Főbb jellemzők	CISC processzorok	RISC processzorok
Utasítás-végrehajtás	Mikroprogramvezérelt: <ul style="list-style-type: none"> • igen bonyolult mikroeljárások; • nagy mikroprogram-tároló; • bonyolult, több gépi ciklus alatti művelet sor. 	Huzalozott (hardveres): <ul style="list-style-type: none"> • Nincs mikroprogram; • Bonyolult fordítóprogram állítja elő a végső programkódot; • bonyolult utasítások elhagyása, egy órajel alatti utasítás-végrehajtási idő.
Utasításkészlet	Sokféle (100+300) utasítás.	Kevés (<128) utasítás.
Memóriacímzési módok	8-20	2-4

RISC ÉS CISC PROCESSZOROK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Főbb jellemzők	CISC processzorok	RISC processzorok
Memóriakezelő utasítások	Sokféle, tárolót közvetlenül igénybevevő, megcímző utasítás használati lehetősége.	Memóriahasználatra csak 2 (LOAD és STORE) utasítás áll rendelkezésre.
Utasítások szerkezete	<ul style="list-style-type: none"> • sok mezőből álló, bonyolult utasítások; • több utasításformátum; • változó hosszúságúak. 	<ul style="list-style-type: none"> • kevés mezőből álló, egyszerű utasítások; • kevés utasításformátum; • rögzített hosszúságúak.
Hardver	<ul style="list-style-type: none"> • bonyolult hardver; • VLSI gyártási technológia; • nagy regisztertár; • pipeline-technika alkalmazása. 	<ul style="list-style-type: none"> • egyszerűbb hardver; • VLSI gyártási technológia; • nagy regisztertár; • pipeline-technika alkalmazása.

PROCESSZORTELJESÍTMÉNY-NÖVELÉS

- Órajel-frekvencia növelése (a gyártási technológia korlátozza);
- Párhuzamosítás (több utasítás végrehajtása egyszerre):
  - Utasításszintű párhuzamosság (kihasználja az egyes utasításokban rejlő párhuzamosságot, több utasítás kiadása (elindítása) másodpercenként);
  - Processzorszintű párhuzamosság (több processzor dolgozik egyszerre ugyanazon a feladaton).

UTASÍTÁSSZINTŰ PÁRHUZAMOSSÁG

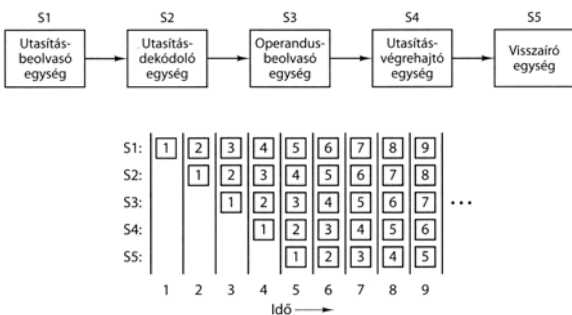
- Csővezeték-technika (pipeline-technika);
- Szuperskaláris processzor-felépítés.

A csővezeték egységeit fázisoknak nevezzük.

A csővezeték lehetővé teszi, hogy kompromisszumot kössünk késleltetés (mennyi ideig tart egy utasítás végrehajtása) és áteresztőképesség (hány MIPS a processzor sebessége) között.

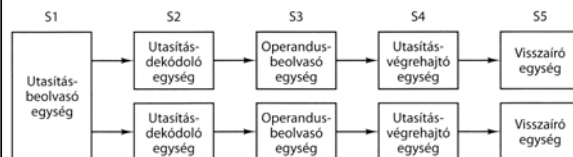
Ha az órajel T ns (nanosekundum), a csővezeték n fázisú, a késleltetés nT ns, mivel minden utasítás n állapotban halad keresztül és mindegyikben T ideig tartózkodik.

ÖTFÁZISÚ CSŐVEZETÉK

A fázisok állapota az idő függvényében (az ábrán kilenc órajelciklus látható)

SZUPERSKALÁRIS ARCHITEKTÚRÁK

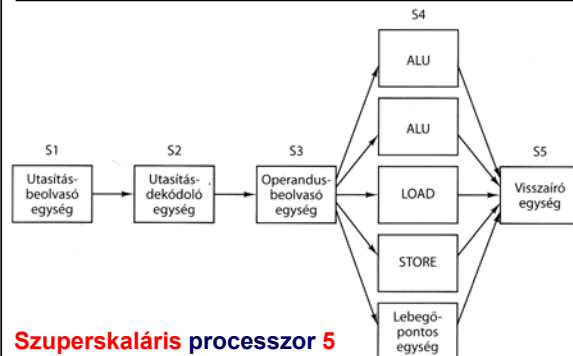

Kettős csővezeték közös utasítás-beolvasó egységgel (pl. Intel Pentium processzor 5 fázisú, ún. U és V pipeline-ja)

SZUPERSKALÁRIS ARCHITEKTÚRÁK

- A csővezeték számát meglehet növelni 4-el, de már túl sok hardverelemet kell megduplálni.
- Nagy teljesítményű (szuperskaláris) processzorokban csak egy csővezetékot használnak, de több funkcionális egységgel.
- A szuperskaláris architektúra kifejezés ennek az elrendezésnek a jelölésére született.

SZUPERSKALÁRIS ARCHITEKTÚRÁK

Szuperskaláris processzor 5 funkcionális egységgel

SZUPERSKALÁRIS ARCHITEKTÚRÁK

- Nagyon kicsi a különbség két CPU között, ha az egyik 100 ns órajelenként ad ki egy utasítást a funkcionális egységek egy csoportja számára, a másik pedig 400 ns órajelenként négy utasítást ad ki ugyanennek a csoportnak.
- Mindkét esetben az az alapötlet, hogy az utasítások kiadásának sebessége nagyobb, mint a végrehajtás sebessége, így a terhelés megoszlik a funkcionális egységek között.
- Teljesítménynövelés csak abban az esetben érhető el, ha az utasítás-előkészítési fázis lényegesen rövidebb a végrehajtó fázisnál.

PROCESSZORSZINTŰ PÁRHUZAMOSÍTÁS

- Többszámítógépek:
  - Tömbprocesszor;
  - Vektorprocesszor.
- Multiprocesszorok.
- Multiszámítógépek (üzenetátadásos gépek).
  - Az utasításszintű párhuzamosítással 5-10-szeres processzorteljesítmény-növelés érhető el.
  - Viszont a processzorszintű párhuzamosítással, vagyis több CPU-t tartalmazó számítógéppel, elérhető akár az 50-100-szoros processzorteljesítmény-növelés.

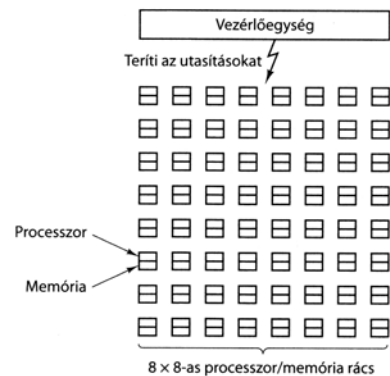
TÖMBPROCESSZOR

Egy **tömbprocesszor** nagyszámú egyforma processzorból áll, ezek ugyanazt a műveletsorozatot végzik el különböző adathalmazokon (ún. **SIMD**-processzorok).

ILLIAC IV (University of Illinois):

- 4 negyedből álló gép;
- Minden negyedben **8x8**-as négyzethálóban processzor/memória párokkal.
- Negyedenként egy **vezérlőegység** adta ki az utasításokat, melyeket a hozzá tartozó processzorok **szinkronizálva** hajtottak végre.
- az adatokat mindegyik a saját memóriából vette (amit egy **inicializálási fázisban** töltöttek fel).

ILLIAC IV TÍPUSÚ TÖMBSZÁMÍTÓGÉP

TÖMBPROCESSZOR

Tömbprocesszorokat jelenleg nem gyártanak, azonban az **ötlet** egyáltalán nem halt meg.

Az **MMX** és az **SSE** utasítások, amelyek a Pentium 4 utasításkészletében találhatók, ezt a **végrehajtási modellt** használják a **multimédia-szoftver felgyorsítására**.

Ebben a tekintetben az **ILLIAC IV** a Pentium 4 egyik **elődjének** tekinthető.

VEKTORPROCESSZOR

A **tömb- és a vektorprocesszorok** is **adattömbökkel** dolgoznak.

PI. két vektor elemeinek páronkénti összeadását a **tömbprocesszorok** úgy végzik, hogy a **vektor elemszámával megegyező számú összeadóegységet** tartalmaznak.

A **vektorprocesszorok** viszont ezt a műveletet úgy végzik, hogy **vektorregisztereket** (regiszterláncot) alkalmaznak.

Egy **vektorregiszter** több hagyományos regiszterből áll, ezeket a betöltő utasítás után, sorosan tölti fel a memóriából.

VEKTORPROCESSZOR

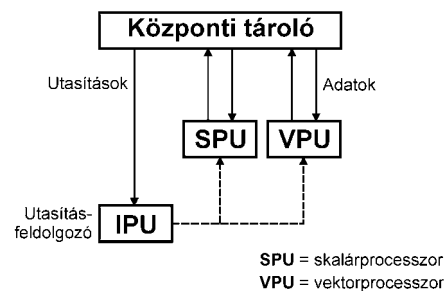
Ezután a vektorösszeadó utasítás végrehajtja két ilyen vektor elemeinek páronkénti összeadását úgy, hogy egy **csővezetékes összeadóba** irányítja a párokat a két vektorregiszterből.

A vektorösszeadás eredménye egy újabb vektor, amelyet egy vektorregiszterbe lehet tárolni, vagy közvetlenül fel lehet használni egy újabb vektorművelet operandusaként.

Skalár műveletek végrehajtásához a **vektorszámítógépben** külön egy **skalárprocesszort** alakítottak ki.

Első ilyen számítógép a **Cray-1 (1974)**.

VEKTORSZÁMÍTÓGÉP

MULTIPROCESSZOR

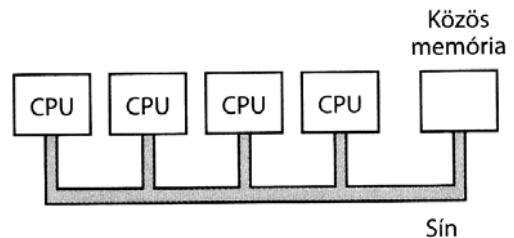
Egy **tömbprocesszor** **feldolgozóegységei nem függetlenek** egymástól, mert mindegyiküket **egy közös vezérlőegység** felügyeli.

A **multiprocesszor** olyan rendszer, amelyben közös memóriát használó egynél több **CPU** található.

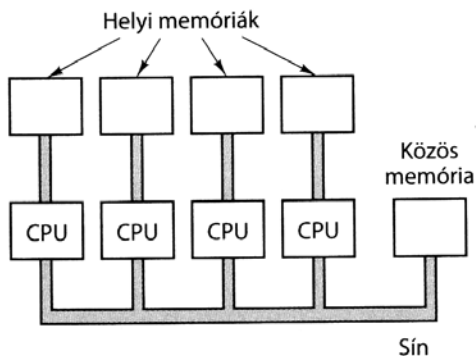
Mivel mindegyik **CPU** írhatja és olvashatja a memória bármely részét, **együtt kell működniük (szoftveresen)**, hogy ne legyenek egymás útjában.

Amikor **két vagy több CPU** rendelkezik azzal a képességgel, hogy szorosan együttműködjenek, mint ahogyan a multiprocesszorok esetében, akkor azokat **szorosan kapcsoltaknak** nevezik.

EGYSÍNES MULTIPROCESSZOR

MULTIPROCESSZOR LOKÁLIS MEMÓRIÁKKAL

MULTISZÁMÍTÓGÉP

Habár kevés (≤ 256) processzorból álló multiprocesszorok aránylag könnyen építhetők, nagyokat meglepően nehéz konstruálni.

A **nehézséget az összes processzor és a memória összekötése** jelenti.

A sok összekapcsolt számítógépből álló rendszereket, amelyeknek **csak saját** memóriájuk van és **közös memóriájuk nincs**, **multiszámítógépeknek** nevezik.

Akár több **10000** processzort tartalmazó mutiszámítógépet is építettek már.

A **multiszámítógép** processzorai **üzenetek küldésével** kommunikálnak egymással.

MULTISZÁMÍTÓGÉP

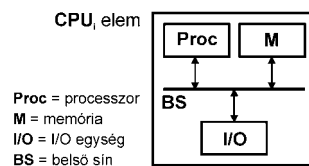
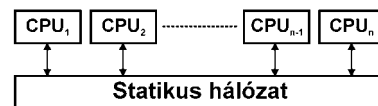
A **multiszámítógépeket 2, 3 dimenziós rácsba, fákba, gyűrűkbe** kötik (nem kötik össze mindegyiket egymáshoz).

Ennek következtében egy gép valamelyik másikhoz küldött üzeneteinek gyakran egy vagy több közbenső gépen vagy csomóponton kell áthaladniuk ahhoz, hogy a kiindulási helyükről elérjenek a céljukhoz.

Mindazonáltal **néhány mikrosekundos nagyságrendű üzenetküldési idők** nagyobb nehézség nélkül elérhetők.

A **multiszámítógépek CPU-it időnként lazán kapcsoltaknak** nevezik, megkülönböztetve őket a multiprocesszorokban található szorosan kapcsolt CPU-któl.

MULTISZÁMÍTÓGÉP

Proc = processzor
M = memória
I/O = I/O egység
BS = belső sín

Multiprocesszoros architektúra statikus kapcsolati rendszerrel